

RECENSIONER

Inför döden. Lynn Åkesson (red.). Edition Andersson, Höganäs 2006. 271 s., ill. ISBN 91-976169-0-7.

Lundaetnologen Lynn Åkesson har redigerat en omfångsrik populärvetenskaplig volym kring temat döden. Boken är rikt illustrerad med bilder både från äldre och nyare tid. Bildredaktör är Susanne Ewert. På omslaget möter läsaren ett par tomma röda kvinnoskor. Tanken med detta är tydligen att döden har lämnat skorna tomma, även om detta inte uttalas i klartext. Symboliken är långsökt och onödigt glättad. Man behöver inte på detta sätt gömma undan döden, som är bokens tema. Dess yttre utformning är i övrigt tilltalande och utgör ett praktverk genom sin layout och de många färgbilderna.

I boken medverkar förutom två etnologer även en geriatriker, en etiker och sjukhuspräst, en natur- och kulturlandskapsforskare samt en utbildningsansvarig för begravningsentreprenörer. Boken vänder sig till en bred allmänhet och vill ge både kunskap och råd till anhöriga i samband med dödsfall.

Lynn Åkesson inleder med ett kapitel om hur synen på och hanteringen av döden har förändrats över tid. Tonvikten läggs på senare tid, varvid framställningen primärt bygger på författarens intervjuer med begravningsansvariga entreprenörer och präster, samt med gravstenstillverkare. Under tiden från 1980-talet fram till 2000-talet har påtagliga förändringar ägt rum. Enkelheten och prismedvetenheten har blivit mindre uttalad. I fråga om kistorna gör sig ett allt mer varierat urval gällande. Internet har blivit ett nytt sätt att tillkännage dödsfall, och numera förekommer även virtuella minneslundar.

Geriatrikern Ove Dehlin anlägger ett biomedicinskt perspektiv på döden. Frågan gäller å ena sidan vad som händer med en kropp som åldras och slutligen dör. Hur kan man å andra sidan uppskjuta åldrandet? I svensk lag från 1988 fastslogs att döden inträder när hjärnan har slutat att fungera. Medellivslängden i Sverige har ökat kraftigt under 1900-talet och uppgår nu till 83 år för kvinnor och 78 år för män. Ärftlighet utgör en viktig

faktor för åldrandeprocessen. Hjärnan måste hållas aktiv för att motverka åldersdemens.

Sjukhusprästen och medicinetikern Ingrid Ågren Bolmsjö diskuterar tankar och känslor kring döden i sen tid. Hon bygger till stor del på sina erfarenheter från samtal med döende och anhöriga på sjukhus där hon varit verksam. Hon har även gjort intervjuer med andra människor. Människor kan vara ängsligare för döendet än för själva döden. Bolmsjö diskuterar olika sätt för människor att motverka dödsångest i betydelsen av rädsla för det okända. Sörjandet efter ett dödsfall utgör ett psykiskt arbete, och detta måste få ta sin tid.

Svensk etnologis nestor Nils-Arvid Bringéus redovisar sina kulturhistoriska rön från en mer än femtioårig forskningsverksamhet. Denna forskning har tagit upp ett flertal teman i anslutning till död och begravning i ett långt historiskt perspektiv fram till nutiden. En aspekt som tas upp i denna framställning avser de många klasskillnaderna i äldre tid. Detta gjorde sig bl.a. gällande i samband med dödsringningarna i kyrkorna. I Lund upphörde den sociala åtskillnaden först år 1898 när en gemensam tidpunkt infördes för alla ringningar. Markeringen av social prestige gjorde sig under 1800-talets senare hälft även gällande genom gravplatsernas storlek och gravstenarnas höjd. Att utföra begravningsakten inne i kyrkan blev inte vanligt förrän vid 1800-talets slut och att ta med sig begravningskransar blev brukligt i början av 1900-talet.

Dödsannonser i tidningar började förekomma på 1850-talet. Korset möter man för första gången i sådana annonser år 1890. Denna symbol var sedan allenaådan fram till 1976, då även andra bildsymboler började uppträda. Dessa har på senare tid blivit allt vanligare. I vår tid möter man också allt oftare annonser på årsdagen av ett dödsfall.

Natur- och kulturlandskapsforskaren Ann-Britt Sörensen betecknar kyrkogården som "ett grönt kulturarv". Hon tar upp estetiska perspektiv på kyrkogårdarna i samband med utsmyckning i form av växter och gravprydnader samt utformningen av gravstenarna. Som exempel diskuterar hon Skogskyrkogården i Stockholm, som anlades

1912 och upptogs på Unescos världsarvslista år 1994. Intervjuer har i denna studie gjorts med tonåringar i fråga om upplevelser av kyrkogårdar som de besökt i samband med organiserade kyrkogårdsvandringar.

Författaren redovisar vilka växter som lämpar sig för att plantera på kyrkogårdar och gravplatser. En särskild diskussion förekommer om utformningen av minneslundar med anonyma gravplatser. Sådana minneslundar, som förutsätter kremering, började anläggas i Sverige på 1950-talet. Bruket med kremering började i Sverige förekomma på 1930-talet och omfattar numera omkring två tredjedelar av alla avlidna.

På senare år har kyrkogårdarna, åtminstone i städerna, blivit alltmer mångkulturella till följd av den omfattande invandring som har skett från olika världsdelar. Tidigare har det funnits judiska begravningsplatser, vilka började anläggas redan i slutet av 1700-talet. Under senare tid har muslimska begravningsplatser blivit allt mer framträdande. Detta sker mot bakgrund av att islam har blivit den näst största religionen i Sverige. De muslimska begravningsplatserna är orienterade i riktning mot Mekka, och de präglas av enkelhet. Någon kremering förekommer inte bland muslimer och inte heller bland ortodoxa trosbekännare, judar eller bahá'ier. Kremering tillämpas däremot genomgående bland hinduer och i många fall bland buddister bosatta i Sverige.

I bokens sista kapitel tar Christer Gustafsson, utbildningsansvarig för begravningsentreprenörer, upp juridiska och ekonomiska frågeställningar som uppkommer i anslutning till dödsfall. Det gäller frågor om vad som är tillåtet eller förbjudet i fråga om begravningsformer, men även vad som kan förberedas i form av testamenten, gåvor osv. Om de anhöriga efter kremering vill strö ut askan på annan plats än i minneslund, måste de ansöka om tillstånd hos länsstyrelsen i det län där askan skall spridas.

Den här recenserade boken borde nå ut till en bred läsekrets eftersom alla människor förr eller senare drabbas av döden i sin omedelbara närhet. I boken kombineras resultat gjorda inom långvarig kulturvetenskaplig forskning med praktiska råd från experter inom biomedicinska, etiska, estetiska, ekonomiska och juridiska områden som aktualiseras i anslutning till dödsfall. Forskningens samhällsrelevans blir i denna bok mycket tydlig.

Anders Gustavsson, Oslo

Lars Kaijser: *Musikens ögonblick. En studie av konsertarrangörer*. Gidlunds förlag, Hedemora 2008. 157 s., ill. ISBN 978-91-7844-746-6.

Om man betraktar musiklivet som system, vilket är ett rimligt perspektiv, är det påfallande att de många aktörerna rönt olika vetenskaplig uppmärksamhet. Största intresset har utan tvekan ägnats kompositörerna. Därnäst kommer musikerna. Den lyssnande publiken har i allt större utsträckning blivit föremål för studier, på sistone också musikkritiker. Med övriga aktörer är det sämre, detta trots att de är lika viktiga för musiksystemens funktion. Konsert- och dansarrangörer, exempelvis, har nästan inte alls uppmärksammats, vare sig här hemma eller i den internationella litteraturen. Det är som om arrangörsarbetet är alltför långt bort från det musiska för att fånga de musikintresserade forskarna.

Den klena litteraturen om musikarrangörer hade påpekats av etnologen Lars Kaijser, ifall han haft en beskrivning av allmänna forskningsläget i sin studie av tre konsertarrangörer i Gävleborgs län. Eftersom en sådan genomgång av någon anledning saknas, får läsaren gå till hans litteraturförteckning för att konstatera denna brist på undersökningar. Med en sedvanlig beskrivning av forskningsläget hade Kaijsers studie tydligare framstått som ett verkligt pionjärbete, vilket det faktiskt är.

Studien är tillkommen på initiativ av länsmusikorganisationen Musik Gävleborg. Den omfattar en kamarmusikförening i Sandviken, ett musikkafé i Gävle och en ungdomlig rockklubb i Hudiksvall. Urvalet är huvudsakligen beställarens, upplyser Kaijser som bygger sin undersökning på fältarbeten. Dess syfte är att "visa hur arrangörernas arbete konstituerades i ett socialt sammanhang där föreställningar om rätt och fel, bra och dåligt skapade ett utrymme för arrangörerna att verka i" (s. 13). Frågebatteriet har flera avdelningar, där den första främst handlar om att söka arrangörernas motiv för sitt hängivna arbete. Det andra frågekomplexet är inriktat mot att beskriva den samhällsliga kontexten runt arrangörerna, det tredje mot att förstå de musikaliska genrens betydelse för arrangörernas sätt att tänka och handla. Dessa frågeställningar fungerar också som strukturerande princip i Kaijsers text.

Teoretiskt bygger studien i första hand på sociologen John Laws tankar om *ordnande processer*. Det inspirerar författaren till att undersöka hur arrangörerna motiverar, lägger upp och genomför sitt arbete. Han är intresserad av både det faktiska arrangörsarbetet och de förutsätt-